

СТАНОВИЩЕ

от д.н. **ИВКА ЦАКОВА НЕКОВА** – доцент в УНСС, София, кат. „Политология”, факултет „Международна икономика и политика”.

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки; професионално направление 3.3. Политически науки; докторска програма „Политически науки”

Автор: ВЕРОНИКА ГЕОРГИЕВА ПРЕЖДАРОВА

Тема: *Еволюция на суверенитета в условия на Четвърта индустриална революция*

Научен ръководител: доц. д-р Стойчо Петров Стойчев, СУ „Св. Кл. Охридски”

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-2133 от 14.12.2022 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Еволюция на суверенитета в условия на Четвърта индустриална революция” на Вероника Преждарова – докторант в задочна форма на обучение към катедра „Политически науки и национална сигурност“, Факултет по икономически и социални науки. Представеният от докторантката комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва всички изискуеми документи: дисертационен труд, автобиография, протокол от катедрен съвет, копия на научни публикации и други.

Вероника Преждарова е завършила бакалавърска степен по „Политическа икономия” през 2014 г. в УНСС, а през 2015 г. и магистърска степен по „Политическа икономия на креативната икономика” в същия университет. Владее руски език с ниво С1. С темата на дисертацията е свързано нейното ръководство на две изследователски групи „Номо Creabilis” (от 2020 г. до момента) и „Цифров суверенитет: лични данни и интелектуална собственост” (от 2019 г. до момента). В. Преждарова работи като експерт по проблемите на цифровизацията към проект „Ние се движим/We move” от Национална програма за изпълнение на младежки дейности за 2019 г. към ММС на Р. България, както и като член на експертна група по „Цифровизация на политикономическите процеси” (2018-2019).

2. Актуалност на тематиката

Проблемът за еволюцията на суверенитета в условията на Четвъртата индустриална революция е изключително актуален в началото на третото десетилетие на XXI век и особено във връзка с възникнали кризисни процеси в света около пандемията „Covid-19”

(2020-2022) и войната в Украйна (2022-23), които дисертантът анализира в своята дисертация. Предложено е ново и задълбочено научно изследване на тази еволюция като са изведени както рискове (опасности, заплахи), така и шансове (защитни механизми) пред суверенитета на различни държави в контекста на дигитализация в съвременния свят.

3. Познание на проблема

Дисертантът познава в дълбочина изследвания проблем, за което свидетелства използваната литература, включваща близо 400 източника (книги, монографии, статии, различни изследвания и нормативни документи в рамките на национално, общностно и международно право). Впечатляваща по своя обем е обработената информация, свързана с внедряване на технологии на Четвъртата индустриална революция и цифров суверенитет в отделни държави и групи от държави: САЩ, Китай, Русия, България, Европейски съюз и др. Теоретичното изясняване на суверенитета (държавен, народен, национален и цифров) и обвързването му с капитализма като световна система в рамките на различни исторически цикли (в т.ч. индустриални революции) в продължение на няколко века категорично демонстрира огромната работа, която е свършена от дисертанта, за да достигне до ключовото цифрово (дигитално) измерение на суверенитета в днешно време.

4. Методика на изследването

Избраните изследователски методи и подходи пряко кореспондират с формулираната докторска теза и произтичащите от нея хипотези и изследователски задачи. Основен метод е системният анализ на света, на световната капиталистическа система/системи (Им. Уолърстийн), който осигурява исторически поглед към капитализма в продължение на повече от пет века и разграничаване на цикли на капиталово натрупване (Дж. Ариги). Чрез неговото приложение се обясняват връзките между различни структури (капиталистическа световна икономика, междудържавна система и геокултура) и звена (център, полупериферия и периферия) на световната капиталистическа система, които имат общо с еволюцията на суверенитета. Други методи/подходи с особена продуктивност по темата за еволюцията на суверенитета в условията на Четвъртата индустриална революция са: холистичен, диалектически, сравнителен, контент-анализ и др.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд на Вероника Преждарова е в обем от 248 стр., а съдържанието му е структурирано в увод, три глави, заключение и използвана литература.

Прави впечатление, че наименованието на отделните параграфи в рамките на трите глави е спестено, което за мен е странно, но авторът вероятно има свое обяснение.

Уводът съдържа прецизно дефинирани обект и предмет на изследване, основна цел и теза на дисертацията. Тезата се конкретизира и обосновава чрез формулиране на три хипотези, които се проверяват чрез реализация на пет изследователски задачи. Направени са съответни ограничения, които съпътстват разработката на дисертационния труд.

Ще открия няколко особено важни за мен пунктове от трите глави на дисертацията.

В първа глава е дефинирано ключовото понятие за суверенитет. Като начало определението за суверенитет е „върховна държавна власт, която осигурява независимост на държавата, самостоятелност и право да води собствена вътрешна и външна политика (с. 16). Но тъй като на практика така дефинираният суверенитет не се отнася до всички държави (авторът е направил тази уговорка) в края на главата, обосновавайки и онагледявайки във фиг. 3 обратно-пропорционалната връзка между циклите на капитализма (Генуезки, Холандски, Британски и Американски в зависимост от държавата хегемон) и циклите на суверенитета, Вероника Преждарова дефинира суверенитета като „холистична и синкретична цялост“, която еволюира във времето и пространството под формата на спирала в няколко цикъла: държавен, народен, национален и цифров суверенитет. Тази обвързаност между циклите на капитализма и циклите на суверенитета е в сърцевината на докторската теза и има съществен научен принос. С други думи, обратнопропорционалната зависимост обозначава тенденция в рамките на всеки исторически цикъл – когато капитализмът е в упадък, суверенитетът бележи ръст и обратно, възходът на капитализма в рамките на цикъла води до криза на суверенитета.

Специално внимание заслужава третият параграф „Теоретични концепции на суверенитета в условия на глобализация“, който засяга залеза (низходящата фаза) на американския цикъл на капитализма и случващото се със суверенитета на отделни държави по света – особено във връзка с актуални събития като пандемията „Ковид-19“ и войната в Украйна. САЩ в качеството си на световен хегемон налагат своя „абсолютен суверенитет“, ерозирайки суверенитета на други държави чрез различни механизми: хуманитарни интервенции, цветни революции, мека и твърда сила, мрежови, хибридни, информационни, кибер-войни и управляван хаос (с. 52). Оценявам високо направения извод, че въпреки тези действия на хегемона, суверенитетът на много държави е в упадък,

но те (държавите) не губят своята власт. Очевидно теориите за „края на държавата” и „края на историята” се оказват невалидни – особено след световната криза от 2008 г.

Изложението на **втора глава** е съсредоточено върху Четвъртата индустриална революция и отражението ѝ върху суверенитета под формата на цифров суверенитет. Преди това, обаче, е изяснена спецификата на предходните три индустриални революции. С развитието на компютрите и Интернет (технологии на Третата индустриална революция) възниква ново пространство, обозначено с епитети като: дигитално, информационно, кибер, виртуално, цифрово. В. Преждарова предпочита цифрово пространство и респ. цифров суверенитет. Според дисертанта, след световната финансова криза от 2008 г. се оформят щрихите на Четвъртата индустриална революция и се поставя началото на „възходяща вълна на четвърти цикъл на суверенитета и низходяща вълна на четвърти цикъл на капитализма” (с. 82). Изяснени са основни цифрови технологии (блокчейн, технологични платформи, роботи, дроневи, изкуствен интелект и др.), чрез които материалният аспект на живота на хората, свързан с природни ресурси и производствени стоки, се дематериализира (с. 86) с всички произтичащи от това последици. След като цифровият свят започва да доминира над реалния, цифровият суверенитет на държавата става фактор за обезпечаване на нейната политика, национална сигурност, икономика и култура (с. 96).

Оценявам високо развитите в трети параграф защитни механизми на държавите в цифровото пространство, което е особено наложително днес, защото цифровият суверенитет не е регулиран в конституционното и международно право. Държавите следва да предприемат действия по защита на персоналните данни на гражданите, както и данните на фирмите на своя територия. Защитата на граждани и фирми от дигиталните гиганти от групата GAFAM не е по силата на отделните държави, поради което те трябва да се обединят с други държави. Солидно и атрактивно са обосновани и подкрепени с примери двата метода на защита на информационния (цифров) суверенитет на държавата - „информационен меч” и „информационен щит”, които съдържат конкретни механизми (с. 103, 104). Дисертантката е отразила съществуващата дискусия за двата възможни сценария, до които може да доведе процесът на цифровизация: а) до край на капитализма като система (Ум. Уолърстийн) и б) преминаване към нов цикъл на капитализма („Капитализъм 4:0”, „Посткапитализъм”, капитализъм с нов световен хегемон (евентуално

Китай) и др. В момента е налице движение към многополюсен свят, придружен с явления на деглобализация, регионализация и пр.

Позитивно оценявам идеята за евентуален преход от „цифров капитализъм” (в две версии: цифров авторитаризъм/фашизъм и цифров анархизъм) към „цифров посткапитализъм” (в две версии: цифров социализъм и цифров комунизъм).

Третата глава е посветена на държавната политика/политики за укрепване на суверенитета днес чрез държавни и междудържавни политики, стратегии и нормативни регулации във връзка с цифровизацията. Представени са два пътя за укрепване на суверенитета – първия е на България като член на ЕС, а втория – на Руската федерация. Чрез направения контент-анализ на нормативни и стратегически документи на Русия и България е направен паралел между двете страни във връзка с възможностите за защита на техния суверенитет (особено цифровия) в условията на Четвърта индустриална революция за два периода: а) 2010- 2020 г. и б) 2020 – 2030 г.. Установено е, че нивото на цифров суверенитет на България като член на ЕС е по-ниско в сравнение с Русия, която има по-силен цифров суверенитет на своя територия. Разгледани са конкретни цифрови опасности пред изграждането на цифров суверенитет (по модела на „цифровия меч”) и защитни механизми („цифровия щит”).

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Вероника Преждарова е представила шест научни публикации – един доклад от конференция (в съавторство), три научни статии и две научни студии, на които е самостоятелен автор. Публикациите кореспондират с темата на дисертацията и надхвърлят като бройка минималните национални изисквания.

7. Авторефератът (в обем от 32 страници) представя основните резултати от разработения дисертационен труд и отговаря на формалните изисквания за неговото изготвяне.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам представеното дисертационно изследване на Вероника Преждарова да бъде издадено като монография след определена преработка, съобразена с интересите на потенциални конкретни групи читатели – студенти, специалисти и обикновени граждани. Специално трябва да се обмисли подробно съдържание, включващо както прецизна формулировка на главите, така и на параграфите към тях. Множеството изготвени фигури

несъмнено улесняват възприемането на комплицираната проблематика по изследвания проблем.

Препоръчвам обвързването на проблема за суверенитета на държавата/държавите с наличната междудържавна система в съответния исторически цикъл на капитализма (по Ариги, Бродел, Уолърстийн). Така например, през първия цикъл е налице регионална подсистема от капиталистически градове-държави в Европа - Венеция, Флоренция, Генуа и др. без световен хегемон. През втория Холандски цикъл е създадена Вестфалската междудържавна система на принципа „баланс на силите”. През третия цикъл на Британската империя междудържавната система е разширена чрез „върховна власт на свободния пазар”. И в последния, Американски цикъл е създадена ООН като световно правителство, последвано от „световен ред на Студената война” и „нов световен ред” под формата на така нар. глобализация/американизация.

Заключение

В разработения дисертационен труд „Еволюция на суверенитета в условия на Четвърта индустриална революция” са налице безспорни авторски постижения и научни приноси. Дисертацията и другите придружаващи документи са в пълно съответствие с нормативните изисквания (национални и на първичното научно звено). С дълбоко убеждение давам своята положителна оценка за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Вероника Георгиева Преждарова в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление: 3.3. Политически науки докторска програма: Политически науки.

30. 01. 2023 г.

Изготвил становището:

Ивка Цакова Некова, доц. д-р на полит. науки